

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

Příloha 1

- Paměť a historie: námět pro využití rodinných vzpomínek a učebnic dějepisu

Příloha 2

- Normalizační oslavy: Námět pro práci s rodinnými vzpomínkami v hodině dějepisu
Při zpracování přílohy jsme redakčně upravili interpretační cvičení, které pro své žáky připravila Mgr. Ivana Vachková.

Příloha 3

- Vyprávěj o volbách: Námět pro využití populárního seriálu pro práci s rodinnými vzpomínkami

Příloha 4

- Protokol rozhovoru a individuální reflexe práce
Při zpracování přílohy jsme využili i formuláře upravené Mgr. Ivanou Mišurcovou a Mgr. Zdeňkou Lindovou a vyplněné jejich žákyněmi Veronikou Holomkovou, resp. Katarínou Ondřejkovou.

Příloha 5

- Souhlas se zpracováním rozhovoru

Příloha 6

- Metodika rozhovoru a pokyny pro studenty
Při zpracování přílohy jsme redakčně upravili materiál PhDr. Heleny Hantonové, který připravila pro své žáky u příležitosti školního projektu „111 let pod střechem aneb Co se dělo a děje pod střechem?“

Příloha 7

- Pracovní list k objektové analýze.

Paměť a historie: námět pro využití rodinných vzpomínek a učebnic dějepisu

Ukázky 1–3: Učebnice dějepisu

„Většina občanů ho proto až do roku 1989 vnitřně rozhodně odmítala. Režim v nich tedy vyvolával nejen strach, ale i zastírané pohrdání. Lidé se stáhli do svého soukromí. Navenek se jakoby smířili se stávajícím stavem. Většinou mlčeli. Převážně formálně plnili to, co se od nich na pracovišti i ve společenském životě vyžadovalo. Mysleli si však své. Mezi „normalizačním“ vedením KSČ a běžnými občany se tak brzy vytvořila a stále zvětšovala názorová propast. Mnozí občané nechtěli žít „roz dvojeně“ – tisíce jich emigrovaly do různých zemí. Vedení KSČ zvolilo strategii sociální korupce obyvatel: lidé strpí výrazné omezování své osobní svobody, občanských a lidských práv a nestanou se kritiky režimu, dostanou-li od něho určité jistoty. Měly jimi být trvalý pracovní poměr a nevysoký, ale pravidelný příjem a tiché přehlížení nízké pracovní morálky a drobného rozkrádání společenského majetku.“

Dějepis 4: Nová doba, Československo a svět 1945–1989. SPL–Práce 1995, s. 110. Autor Jiří Jožák

„Husákovo vedení KSČ provedlo v období normalizace rozsáhlé čistky ve straně a z reformních komunistů učinilo občany druhé kategorie. Okupační sovětská vojska o síle pěti divizí zůstala i nadále v Československu a stala se nástrojem trvalého tlaku a kontroly. Společnost byla zastrášována neustálými postihy opozice, strachem ze ztráty zaměstnání a obavou o budoucnost dětí. Mnozí se odmítli podřídit a odstěhovali se. [...] Vládnoucí mocenská skupina se stále více spokojovala s projevy vnějšího přizpůsobení. Do značné míry podpořila útoky do soukromí a ke konzumnímu způsobu života. Na druhé straně okamžitě zasahovala proti všem formám aktivního odporu. [...] V Československu se také zformovala silná „šedá zóna“ obyvatel, jejichž vůle k odporu narůstala v přímé úměře k postupující mocenské vyčerpanosti.“

Dějepis pro střední odborné školy. Praha, Scientia 2001, s. 172. Autoři Jaroslav Pátek a Vratislav Čapek

„Od přelomu šedesátých a sedmdesátých let byly do života státu a společnosti znovu zaváděny všechny rysy diktátorského totalitního režimu. Veškerý život byl podřízen komunistickému policejnímu dozoru. (...) Taktika komunistické vlády v sedmdesátých a osmdesátých letech byla jiná, rafinovanější, postihy odpůrců komunistického systému měly méně nápadnou podobu. Obvyklý byl zákaz vykonávat práci ve svém oboru, např. učit na vysoké škole, nebo postupu na vyšší pracovní místo. Děti režimem pronásledovaných lidí nebyly přijímány ke studiu, platil zákaz cestovat do zahraničí. Policie tajně dozírala na dění ve společnosti. Všechna „podezřelá“ (např. nábožensky laděná) setkání lidí byla bedlivě sledována tajnou policií a jejími pomahači. Těmi byli řadoví obyvatelé, kteří byli ochotni sledovat své spoluobčany a informovat o jejich aktivitách policii.“

Dějepis 9: Moderní dějiny. Prodos 2008, s. 114–115. Autoři Jana Burešová, Ondřej Hýsek

Ukázka 4: Pamětník

„Bylo mi 15 až 20, takže jsem do politiky vůbec neviděl, ale připadal jsem si hrozně omezeně, každý nás kontroloval, kde kdy a co děláme (jezdil jsem trampovat, hraní na hudební nástroje atd. ...). Ale v porovnání s dneškem jsme měli mnohem více svobody a byli jsme mnohem méně omezováni. Na ulicích bylo bezpečno, drogy, to byl téměř neznámý pojem, a když se objevil nějaký narkoman, tak pro nás byl naprostým exotem. Bezdomovci a nezaměstnaní nebyli, protože každý měl právo a povinnost pracovat. Lidé měli k sobě blíž a v sociálním směru jsme měli jistoty, které dnes nemáš. Měli jsme touhy jezdit na západ, mysleli jsme si, jak to tam není skvělé, ale když to k nám potom dorazilo, zjistili jsme, že to takový přepych není. Žilo se beze strachu ze ztráty z práce, že vůbec omarodíš. Uznávám, že někteří lidé režim odsuzují, protože je nějak postihl (ať už z politických důvodů, tak i z jiných), ale naše rodina žila v poklidu, protože v naší rodině nebyl nikdo postižený znárodněním a nikdo „nebojoval“ proti režimu.“

Muž, 44 let, vedoucí směny v provozu energetiky, Ústí nad Labem 2011¹

Otázky pro žáky:

- Vlastními slovy shrňte, o čem vypovídají jednotlivé ukázky.
- Obsahují nějaké odkazy na události nebo osoby, kterým nerozumíte?
- Obsahují nějaká slova, fráze nebo zkratky, které neznáte?
- Jak charakterizují dobu a společenský život 70. a 80. let?
- Shodují se ve svém hodnocení, nebo se rozcházejí? V čem konkrétně?
- Co vy sami o tomto tématu víte od svých příbuzných nebo z médií?

¹ Velké a malé příběhy moderních dějin [online]. © Ústav pro studium totalitních režimů 2009.

[cit. 6. července 2013]. Dostupné z <<http://www.ustrcr.cz/cs/zakladni-skola-a-materska-skola-usti-nad-labem>>

Anotace:

Interpretační cvičení vycházející ze vzpomínek pamětníků a výkladových textů učebnic dějepisu. Umožňuje přiblížit rozdíl mezi pamětí a historií, respektive individuálními vzpomínkami a odborným textem učebnice. Současně otevírá prostor pro reflexi proměny interpretace konkrétní historické etapy v rámci historické vědy. Cvičení může otevírat tematický blok Československo v 70. a 80. letech nebo sloužit jako interpretační cvičení před zahájením projektu využívajícího metodu orální historie.

Cíl

Rozvíjení multiperspektivního pohledu na téma tzv. normalizace na příkladu analýzy odborných textů a vzpomínky. Trénink interpretačních dovedností – analýza textu, srovnávání, hledání společných znaků.

Postup

Žáci ve dvojici dostanou pracovní list, analyzují ukázky a odpovídají na otázky. Po patnácti minutách učitel zahájí diskusi. Podle potřeby může učitel vynechat jednu nebo dvě ukázky z učebnice. Záleží na konkrétním vzdělávacím cíli. Diskuse by měla vést k odlišení povahy historické vědy a paměti (podrobně Kapitola 1 a 2) a k porozumění specifiku učebnicového textu a vzpomínky jakožto historických pramenů. Žáci mohou za domácí úkol konfrontovat ukázky se vzpomínkami vlastních příbuzných, kteří dobu prožili.

Normalizační oslavy: Námět pro práci s rodinnými vzpomínkami v hodině dějepisu

Ukázka: Pamětník 1

„První máj byl velkolepý svátek, byly pompézní průvody, alegorické vozy apod. Všichni zaměstnaní, i děti ze škol, byli povinni se zúčastnit. Dostali praporky, mávátko a transparenty, eventuelně i hesla, která měli volat. Byla zapisována prezence, omlouvala se pouze nemoc nebo služba. Výhoda byla jediná, že byly v ten den k dostání některé úzkoprofilové potraviny, např. „uherák“, čabajka, pomeranče, banány. Náš syn si ten den přivstál, aby si mohl koupit čabajku, protože i toto zboží bylo pouze v omezeném množství. Na výročí Velké říjnové revoluce byly lampionové průvody dětí, manifestace pracujících na náměstí a samozřejmě plamenné projevy funkcionářů KSČ. V Rakovníku byl také velký svátek, a to Den zeleného a Den černého zlata. Zelené zlato byl chmel a černé zlato uhlí. Obojí bylo na Rakovnicku. Opět projevy, hudba, prostě veliká slavnost. Nadšení lidí z toho, že se museli zúčastnit manifestací nebo prvomájového průvodu, pochopitelně nebylo. Každý se snažil nějak během průvodu nenápadně vytratit, soutěžilo se v tom, která část průvodu bude rychleji odbavena, a tak někdy nastal trochu zmatek. Nadšení byli funkcionáři, kteří stáli na tribunách a balkónech některých objektů. Byli samozřejmě přítomni i zástupci „spřátelených“ okupačních armád. Téměř nikdo si netroufal na průvod nejít. Spíše hledal možnost zapsat si na srazu prezenci a pak v davu tiše zmizet. Ti, co byli postaveni do čela průvodu, měli smůlu, utéci nemohli.“

Žena, 64 let, Středočeský kraj, nahrávka z roku 2012

Ukázka: Pamětník 2

Co se vám vybaví pod pojmem povinné oslavy za doby normalizace?

Co se mi vybaví? Vybaví se mi modrá sukně, bledě modrá košile a pionýrský šátek.

Jaké svátky se vám například vybaví?

1. máj a jeho prvomájový průvod.

A jak tento průvod probíhal?

Převážně, i když se tomu chtělo mnoho lidí vyhnout, tak to bylo vždy povinné. A protože pocházím z Lidic, tak tam to bylo obzvlášť silné, takže všichni vzali transparenty a chodilo se například do Růžového sadu, kde byli státníci, hlava státu a povíдали k lidu. A protože jsem v té době byla pionýrka, tak si pamatuju, že jsme den před tím museli v knihovně vyrábět rudě červené karafiáty z krepového papíru a ty jsme potom nabízeli, prodávali a vnucovali všem lidem v průvodu.

A vybavuje se vám, co bylo napsáno na oněch transparentech?

To už si vůbec nepamatuju. Ale pamatuji si, že jako pionýrka, a to jsme si hodně pokládali s ostatními za čest, jsme stáli čestnou stráž u lidického hrobu padlých mužů ve válce.

V čem čestná stráž spočívala?

Celý den, co se u hrobu střídali státníci a návštěvníci, jsem musela salutovat a nehybně stát, tak jako je čestná stráž na Hradě.

A co takové MDŽ?

MDŽ probíhalo tak, že všude tam, kde pracovaly ženy (např. v podnicích), tak všechny dostávaly nějakou maličkost. Na to se vždy pamatovalo. A určitě se dostávaly květiny. A ten svátek se držel. Vždy si na ženu někdo vzpomněl.

A máte nějaké zážitky z oslav, např. z MDŽ?

Z MDŽ asi žádné, ale vždy na 1. máje, protože můj tatínek byl velitel dobrovolných hasičů, tak si pamatuji, že jsme zaštiťovali převážení transparentů, stavění tribuny, ale hlavně po skončení celého průvodu jsme svázeli hasičskou 613 staré lidické ženy do okolních vesnic zpátky domů. A toho jsem se vždy zúčastnila, protože se mi líbilo jezdit hasičským autem.

Žena, 40 let, Středočeský kraj, nahrávka z roku 2013

Otázky pro žáky:

- Vlastními slovy shrňte, o čem vypovídají jednotlivé ukázky.
- Obsahují nějaké odkazy na události nebo osoby, kterým nerozumíte?
- Obsahují nějaká slova, fráze nebo zkratky, které neznáte?
- Jak charakterizují dobu a společenský život 70. a 80. let?
- Shodují se ve svém hodnocení, nebo se rozcházejí? V čem konkrétně?
- Co vy sami o tomto tématu víte od svých příbuzných nebo z médií?

Anotace

Interpretační cvičení vycházející ze vzpomínek pamětníků nasbíraných žáky stejné školy připravila Mgr. Iva Vachková. Může se zařadit v první části hodiny týkající se normalizace, ještě před shrnujícím výkladem (tj. nejdříve se pracuje se vzpomínkami, teprve potom se následná diskuse shrne a vyústí ve výklad základních pojmů spojených s normalizací v další hodině).

Cíl

Rozvíjení multiperspektivního pohledu na téma normalizace na příkladu analýzy dvou vzpomínkových textů. Trénink interpretačních dovedností – analýza textu, srovnávání, hledání společných znaků.

Postup

Žáci ve dvojici dostanou pracovní list a mají 15 minut na prozkoumání krátkých úryvků vzpomínek na téma normalizačních oslav a zodpovězení otázek. Učitel následně zahájí a moderuje diskusi. Pět minut před koncem hodiny společně zformulují shrnutí. Žáci mohou za domácí úkol přesně specifikovat, co všechno ovlivňuje vzpomínání na normalizaci. Následuje shrnutí v další hodině, kdy nejdříve žáci představí výsledky svého domácího bádání a pak společně s učitelem definují pojem normalizace. Diskuze by měla vést žáky k porozumění specifiku vzpomínky jakožto historického pramene (podrobně Kapitola 1 a 2). Analogickým způsobem si mohou učitelé připravit pro další skupinky žáků jiná témata (cestování, dovolená apod.).

Vyprávěj o volbách: Námět pro využití populárního seriálu pro práci s rodinnými vzpomínkami

Anotace

Seriál České televize *Vyprávěj* představuje díky své oblibě vhodný školní pramen pro práci s pamětí, neboť zakládá možnost srovnání s prožitky a vzpomínkami vlastní rodiny. Jelikož proti sobě nestavíme jednotlivé výklady doby, ale srovnáváme je s obecně známým a populární obrazem z televizního seriálu, nemusí případné rozdíly v hodnocení vyznít konfliktně a vyhoceně. Tím, že postavíme pamětníka do role komentátora mediálně známého obrazu, mu umožníme komentovat minulost s odstupem. Přibývá analytických úkonů (popis, srovnání, porozumění), které mohou žáky vybavit znalostmi a dovednostmi, jež využijí v navazujících reflexích vlastních rodinných vzpomínek.

Příběh Josefa Dvořáka vytváří u žáků předporozumění situaci voleb v Československu v letech 1971, 1976, 1981, 1986. Důležité je, že nežádáme od rodinných příslušníků přímou reflexi zážitku, který může mít i negativní rozměr, ale komentář k seriálovému vyprávění. Současně se do hodnocení ukázky osobní zážitky pamětníků promítají. Žáci mohou v ideálním případě využít popularitu seriálu nebo ukázkou doma představit. Rodinné vzpomínání se může v návaznosti na ukázkou (Bylo to tak doopravdy? Jak jsi to prožíval ty?) odvinout až k osobním vzpomínkám.

Postup

Seriál *Vyprávěj* poskytuje vhodný materiál například pro reflexi rodinných vzpomínek na občanskou aktivitu provázenou morálními dilematy. V druhé sérii věnované sedmdesátým létům nalezneme 13. díl s názvem Volby, který spojuje příběh rodiny Dvořákových s účastí na volbách v roce 1976. Na seriálovém webu ČT nalezneme kompletní seriál upravený pro potřeby i-vysílání: Můžeme tak dotčený díl spustit online a pomocí jezdce s časovým údajem i přesně nastavit ukázkou:

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10266819072-vypravej/210522161400013-volby/>

Klíčovou postavou v seriálovém příběhu voleb je otec rodiny Josef Dvořák (Svatopluk Skopal). Na školním srazu se Josef opil se spolužákem Bédou a domluvili se, že z legrace půjdou k volbám a zalepí volební urny. V kocovině Josef zjišťuje, že se ve skutečnosti zavázal k účasti ve volební komisi. Kolegové ze zaměstnání si z něj dělají legraci. Před matkou Josef svou účast v komisi tají. Seriál nabízí též rekonstrukci dobového volebního rituálu. Příběh lze poskládat z několika krátkých ukázek (celkově cca 10 minut), které vytvářejí srozumitelnou posloupnost vyprávění.

Ukázky lze využít k evokaci situace, která není žákům známá. Volební pra-

xi můžeme srovnat s dnešní podobou. Žáci hledají rozdíly. K drobnému výkladu, který v ideálním případě naváže na otázky žáků, můžeme využít data o volební účasti z ČSÚ (10 649 261 voličů v seznamech, voliči u voleb 10 617 152, účast 99, 7%).¹

Vyprávěj o volbách: Pokyny pro žáky

Vyhledejte na webu seriálu České televize *Vyprávěj* 13. díl druhé série s názvem Volby, který spojuje příběh rodiny Dvořákových s účastí na volbách v roce 1976:

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10266819072-vypravej/210522161400013-volby/>

Klíčovou postavou v seriálovém příběhu voleb je otec rodiny Josef Dvořák (Svatopluk Skopal), který kamarádovi přislíbil účast ve volební komisi. V ukázkách naleznete též rekonstrukci dobového volebního rituálu. Příběh lze poskládat z následujících krátkých ukázek (celkově cca 10 minut):

- ukázka Školní sraz (10:48–12:05)
- ukázka Prozření v kocovině (19:18–21:38)
- ukázka Poznámky kolegů v práci (31:02–31:44)
- ukázka Volby (33:23–36:35)
- ukázka Za plentu (41:49–43:49)

Otázky pro žáky:

- Jaký je váš první dojem z ukázky
- Pokuste se označit kladnou a zápornou postavu. Svůj výběr zdůvodněte.
- Co by se stalo, kdyby Josef s Bédou zalepili urnu?
- Proč na Josefovou účast v komisi jeho kolegové v práci reagují tímto stylem?
- Proč Zuzka nešla za plentu?
- V čem se volby liší od dnešní praxe?

¹ [http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EAADE/\\$File/422008k03.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EAADE/$File/422008k03.pdf)

Protokol rozhovoru a individuální reflexe práce

Protokol rozhovoru

Název projektu:	
Škola	Gymnázium Jana Palacha, Mělník
Jméno studenta	Veronika Holomková
Datum a místo rozhovoru	duben až červen 2013
Seznam důkazních materiálů (rozhovory, listiny, fotografie, audio nahrávky atd.)	1 fotografie, 4 kopie úředních listin, 1 svědecké vyprávění Marie Voráčkové (dcera Arnošta Schillera)
O čem důkazy pojednávají	Pojednávají, jak prožil Arnošt Schiller 2. sv. válku
Jméno a příjmení popisované osoby (rodinný vztah)	Arnošt Schiller (pradědeček)
Datum narození a úmrtí, místo pobytu	10. 4. 1919–16. 4. 1982, Jablonec nad Nisou
Vzdělání	České gymnázium, německé gymnázium
Zaměstnání	Strojník na bloku elektrárny, pokladník na poště, zásobování
Politický postoj	Nezastával režim komunismu a socialismu
Poznámka	
Míra anonymizace	Umožněno zveřejnění pro účely projektu v plném rozsahu (bez požadavku anonymity)
	Požadavek anonymity, umožnění využít anonymizovaný rozhovor (zveřejnění na webu školy, vzdělávací účely apod.)
	Požadavek anonymity a zákaz zveřejnění

Protokol nahrávky

Pro snazší orientaci při zpracování si průběžně zaznamenávejte témata rozhovoru a přibližný časový harmonogram nahrávky.

Přibližný čas	Téma rozhovoru
0:30	Škola, mládež, Hitlerjugend
3:00	Běžný život, potraviny
3:30	Rodina a její těžkosti, partyzáni
6:00	Slovenské národní povstání
10:00	Po potlačení povstání
14:00	Vztahy s německými vojáky
16:00	Osvobození
17:00	Po válce
18:00	Tiso a Hlinka z pohledu pamětnice
19:30	Porovnání života v protektorátu a v Slovenském štátu
22:30	Rodina v Rakousku

Individuální reflexe práce

Vytvoř anotaci svědectví. Vlastními slovy v rozsahu jednoho odstavce shrň jeho obsah a svůj celkový dojem.

Co považuješ v pamětníkově vyprávění za zajímavé, co tě překvapilo?

○ čem mluvil pamětník rád, o čem naopak mluvit nechtěl?

Nesouhlasíš v něčem s názory pamětníka, nebo se s nimi ztotožňuješ?

V čem byl pamětníkův život obtížnější nebo snazší než tvůj?

Pokus se s pamětníkem zformulovat rodinné krédo:

Individuální reflexe práce

Co mělo podle tebe vliv na pamětníkův popis a hodnocení doby?

Které informace si ve výpovědi pamětníka protirečí?

Do jaké míry se shodovalo pamětníkově tvrzení s tím, co jsi o tématu věděl/a už dřív?

Navrhni postup, jak a kde by se daly ověřit zjištěné informace nebo získat nové.

Napiš novinový článek nebo odborné shrnutí na téma rozhovoru, do kterého zahrneš jak pohled pamětníka, tak učebnicový text nebo související informace z dalších zdrojů

Souhlas se zpracováním rozhovoru

Udělení souhlasu se zpracováním a zpřístupněním osobních a citlivých informací

Já níže podepsaný/á

podle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů, uděluji Ústavu pro studium totalitních režimů svůj souhlas se zpracováním svých osobních a citlivých údajů zaznamenaných během rozhovoru, který jsem poskytl/a v rámci školního projektu Velké a malé příběhy moderních dějin.

Současně si přeji, aby při dalším využití mého rozhovoru v rámci projektu Velké a malé příběhy moderních dějin (využití ve formě obrazového anebo zvukového záznamu nebo přepisu k vědeckým, vzdělávacím, publikačním a osvětovým účelům Ústavu pro studium totalitních režimů a partnerských institucí), byla dodržena následující míra anonymizace (zaškrtněte):

- Souhlasím s uveřejněním rozhovoru v plném rozsahu
- Souhlasím s uveřejněním anonymizovaného rozhovoru (anonymizace jména)
- Souhlasím s využitím rozhovoru pouze pro vzdělávací účely školy
- Nesouhlasím s uveřejněním rozhovoru na webu projektu, ani s jeho uložením ve sbírce orální historie ÚSTR

V..... dne..... Podpis pamětníka

Vysvětlující dodatek k souhlasu:

Vážený pane/Vážená paní,
dovolte nám, abychom Vám především poděkovali za to, že jste ochoten/na vyprávět své vzpomínky v rámci školního projektu Velké a malé příběhy moderních dějin koordinovaného naším ústavem. Záznam, případně fotografie a další dokumenty, které nám zapůjčíte, uložíme v kopii v celé nezměněné podobě do databáze Ústavu pro studium totalitních režimů.

Vaše vzpomínání poslouží současným i budoucím generacím jako připomenutí událostí 2. poloviny 20. století v Československu. Váš příběh považujeme za významný a nejvíce si ceníme toho, že slouží k rozvíjení znalostí a dovedností generace žáků, která s Vámi prožitou dobou nemá přímou osobní zkušenost. V případě, že v budoucnu využijeme některé pasáže Vašeho rozhovoru k osvětovým, studijním, badatelským nebo vzdělávacím účelům, zvolíme formu tak, aby výpovědní hodnota vašeho příběhu byla výstižná a pravdivá a abychom dodrželi odpovídající míru anonymizace. Děkujeme.

Metodika rozhovoru a pokyny pro studenty: Projekt 111 let pod střechou aneb Co se dělo a děje pod střechou?

1. Příprava na rozhovor

a) Úkol na přípravnou schůzku:

Promyslet si otázky pro narátora; písemně formulovat 3–5 otázek.

Tematické okruhy pro inspiraci

- Stanovit základní okruh témat závazných pro každého a formulovat otázky pro narátora.
- Promyslet, jak lze tyto otázky specifikovat, abychom získali co nejvíce informací, případně jak otázku reformulovat, pokud není pochopena, a jak si ověřit to, co se dozvíme.
- Promyslet pořadí otázek, aby byl rozhovor plynulý.
- Vyzkoušet si simulaci rozhovoru v praxi na sobě navzájem.
- Provést reflexi: obtíže při rozhovoru, co se daří více, co méně, proč, jak se potíží vyhnout...
- Vyřešit otázku, zda má být rozhovor přepsán jako celek nebo po pečlivém poslechu zaznamenat jen hlavní a zajímavé body; zvážit klady a zápory obou možností.
- Hledat strategie, jak předejít problémům při rozhovoru, případně jak je řešit.
- Seznámit studenty s písemnými podklady pro přípravu rozhovoru, jeho záznam i analýzu a reflexi. Naučit studenty s těmito materiály pracovat; materiály budou studentům zaslány elektronickou poštou.

b) Přípravná schůzka se studenty

Cíle přípravné schůzky:

- Jak se změnil život ve škole i škola sama v důsledku rozvoje techniky?
- Jak se změnil životní styl? Jak se to projevilo ve škole?
- Jak se změnil rodinný život a vztah rodiny a školy?
- Jak se změnila představa o dětství a dospívání?
- Jaké rozdíly přinesl rozvoj městských oblastí v životě lidí ve městech a na venkově a jak se to projevuje ve škole?
- Jak se změnila práce učitele?
- Jak se změnila práce žáků?
- Jak se změnil vztah mezi učitelem a žáky?
- Jak se změnil vztah mezi generacemi?
- Jak se změnila rekreace lidí, jejich kulturní zájmy a jejich koníčky? Jak se to promítlo do vyučovacího procesu a do vztahu rodiny a školy?
- Jak se změnila činnost učitelů a žáků, která nesouvisí přímo se vzdělávacím procesem? Co bylo dříve a co dnes není? Je to dobře, nebo špatně? Co žádala společnost tehdy a co žádá dnes?
- Jak lidé vnímají změny v dopravě v souvislosti se školou?
- Jak se změnila naše představa o vzdělání, módě, úloze a zodpovědnosti státu a občanů, národní identitě a vlastnictví? Jakou úlohu při tom hrála a hraje škola?
- Jakým způsobem byly zaznamenávány informace o dění ve škole tehdy a jak je tomu dnes? Jakým způsobem si lidé uchovávali vzpomínky na školní akce tehdy a dnes?
- Jakým způsobem se škola prezentovala na veřejnosti tehdy a dnes? Jak škola informovala o své činnosti veřejnost tehdy a dnes? Co bylo zdůrazňováno?

Možné problémy při rozhovoru a jak je řešit

- Jak podpořit osobu poskytující rozhovor, aby mluvila, a zároveň jak ji dostat zpět k tématu, když se od něj odchýlí?
- Jak rozhovor zahájit a ukončit?
- Co dělat, když dotazovanému „dojde řeč“ u konkrétní otázky nebo před skončením rozhovoru?
- Jsou nějaké možnosti, jak ověřit přesnost vzpomínek dotazovaného?

Seznam podkladů pro studenty

- 111 let pod střešou aneb Co se dělo a děje pod střešou? Metodika rozhovoru a pokyny pro studenty
- Poděkování a souhlas se zveřejněním
- Protokol rozhovoru a nahrávky-vzor pro studenty

2. Student a narátor

- Domluvit si schůzku a informovat narátora o tématu rozhovoru (jeho studium/působení na nymburském gymnáziu).
- Požádat narátora, zda by si mohl připravit materiály vztahující se k jeho působení na škole (fotografie, vysvědčení, učebnice, sešity...).
- Připravit si nahrávací audio/videotechniku (diktafon, MP3, MP4...), zejména zkontrolovat stav baterií, případně je dobít.
- Na schůzku si vzít s sebou psací potřeby, aby bylo možné zaznamenat si postřehy, poznámky, nápady...
- Přijít na domluvenou schůzku včas a připravený.
- Před schůzkou si vytisknout soubor Poděkování a souhlas se zveřejněním a první stránku souboru Protokol rozhovoru o gymnáziu.
- Na schůzce s nimi narátora seznámit a vysvětlit mu účel rozhovoru.
- Vyplnit s narátorem Protokol rozhovoru (zpočátku stačí jen osobní údaje); úplné vyplnění těchto souborů nechat až na dobu po ukončení rozhovoru.
- Vyplňování protokolu a rozhovor/povídání při něm poslouží k zasazení studia/působení na gymnáziu do širšího kontextu narátora života (lze se tomu věnovat i po ukončení rozhovoru).
- Vyplnit Souhlas se zveřejněním a první stránku souboru Protokol rozhovoru o gymnáziu.
- Vytvořit příjemnou atmosféru, být zdvořilý.

3. Analýza, interpretace rozhovoru a reflexe

- Student si poslechne nahraný rozhovor a vyplní Protokol nahrávky v šabloně Protokol rozhovoru o gymnáziu.
- Student uloží soubor pod názvem *Protokol rozhovoru o gymnáziu_PŘÍJMENÍ_ČÍSLO*. Příjmení se rozumí jeho jméno a číslo označuje počet rozhovorů, které student realizoval.
- Na základě dohody z přípravné schůzky přepíše zajímavé části rozhovoru/celý rozhovor do stejného souboru, části zvané *Přepis rozhovoru*. Odliší jiným stylem otázku a odpověď (styl je naznačen v šabloně, proto je zbytečné psát slova otázka – odpověď).
- Dále vyplní část stejného souboru s názvem *Reflexe práce na projektu*. V poslední kolonce této části (Další postřehy) doplní informace, které považuje za důležité a nelze je zapsat na jiném místě; případně doplní postřehy uvedené níže (Čeho si všimat).

Čeho si všimat?

- Přispěl rozhovor k dalšímu poznání dotazované osoby? Co nového jsem se o ní dozvěděl/a?
- Sděluje mi, co se stalo nebo i proč se to stalo?
- Vyhýbá se odpovědím? Pokud ano, proč?
- Snaží se vyprávět příběh?
- Odbočuje od tématu? Snaží se ospravedlnit sebe a své činy?
- Snaží se ospravedlnit činy někoho jiného?
- Jsou jeho odpovědi převážně historiky?
- Snaží se odpovědět na některé otázky vážně? Dívá se na vše s nadhledem a humorem?
- Cítí se nepříjemně při odpovědi na některé otázky? Je zdrženlivý při svých odpovědích? Nabízí krátké komentáře pro magnetofon nebo televizní kameru?
- Je možné zjistit nějakou zaujatost nebo předsudky?
- Existuje způsob, jak by bylo možné nezávisle ověřit některé z jeho odpovědí?
- Přinesl rozhovor odpovědi na otázky, které jsme si původně stanovili?
- Měl dotazovaný dobrou paměť?
- Poskytl dotazovaný nějaké protichůdné informace?
- Je nějaký způsob, jak ověřit přesnost odpovědí?
- Byly v některých odpovědích známky jasné zaujatosti?
- Jak užitečný je tento rozhovor jako historický důkaz?
- Jak mohl být tento rozhovor proveden lépe?

4. Praktické rady na závěr pro studenta

Jak se chovat při rozhovoru

- Naslouchat. Nepokládat otázku, kterou již dotazovaný zodpověděl dříve.
- Být trpělivý. Dát dotazovanému čas, aby odpověděl svými vlastními slovy. Nehádat se s ním a neopravovat ho.
- Udržovat dotazovaného u tématu, ale nepřerušovat ho příliš často.
- Pokud zavládne nejistota, zda je vhodné položit následnou otázku, kterou nebyla dopředu naplánovaná, poznamenat si ji pro pozdější dotazy.
- Vyvarovat se sugestivních otázek (např. „To vás muselo naštvat?“) a vyhýbat se otázkám zjišťovacím (odpověď „ano“ nebo „ne“).
- Otázky by měly být jasné a jednoznačné.
- Za rozhovor poděkovat; v případě potřeby si domluvit další schůzku.

Několik rad na závěr¹

- Interview není dialog. Smyslem interview je získat narátorův příběh. Omezte své poznámky na zdvořilý úvod, jímž prolomíte led, a potom krátkými otázkami nasměrujte narátora. Skutečně není třeba, abyste líčili detaily cesty vaší zesnulé babičky v zastřešeném voze napříč Kalifornií, abyste narátora „navedli“, aby vyprávěl o kalifornské cestě svého dědečka. „Váš dědeček přijel do Kalifornie kolem Hornu. Co Vám o té cestě vyprávěl?“
- Otázky pokládejte tak, aby odpověď nebyla pouze „ano“ či „ne“. Začněte s „proč, jak, kde, jaký...“. Namísto „Byl pan M. dobrým šéfem?“ se zeptejte „Jakým byl podle Vás pan M. šéfem?“
- Pokládejte vždy pouze jednu otázku. Tazatelé občas kladou několik otázek najednou. Narátor pak pravděpodobně zodpoví pouze první či poslední z nich. Takového způsobu dotazování si všimněte při poslechu nahrávky a můžete se mu při příštím nahrávání vyhnout.
- Pokládejte krátké otázky. Všichni známe nevyčísitelné řečníky, kteří na konci přednášek kladou pětiminutové otázky. Narátor pravděpodobně bude natolik chápavý, že nebude potřebovat víc než větu či dvě k pochopení otázky.
- Začněte nekontroverzními tématy. S citlivými otázkami, pokud nějaké máte, vyčkejte až na konec rozhovoru, když se s narátorem lépe seznámíte. Dobrý způsob, jak začít, je oblast narátorova dětství a rodinného zázemí.
- Nenechte se znervóznit chvílemi ticha. Dejte svému narátorovi šanci, aby si promyslel, co chce dodat, předtím, než si pospíšíte s další otázkou. Uvolněte se, napište si pár poznámek. Jistým znakem tazatele-začátečníka je kladení otázek při každé kratší odmlce.
- Neznepokojujte se, pokud vaše otázky nejsou ideálně formulované, jak byste si přál/a kvůli osobám, které nahrávku budou poslouchat. Několik nemotorných otázek může narátorovi

1 Přeřazeno z www.coh.usd.cas.cz [cit. 2007-12-20]

pomoci, aby se uvolnil, protože si uvědomí, že ani vy nejste dokonalý.

- Nepřerušujte vyprávěný příběh jen proto, že jste si vzpomněl/a na dobrou otázku nebo proto, že se narátor vzdálil od předpokládaného schématu. Pokud příběh někam vede, nechte narátora pokračovat a otázku, si poznamenejte a položte ji později.
- Pokud se narátor skutečně výrazně vzdálí od tématu a začne mluvit o nepodstatných věcech (nejčastějšími problémy jsou příběhy o rodinných příslušnících či o zdravotních problémech), pokuste se ho opět vrátit k původnímu tématu, a to co možná nejdříve. „Předtím, než budeme pokračovat, bych se chtěla dozvědět, jak se uzavření dolu podepsalo na rodinném rozpočtu. Pamatujete si na to?“
- Pro narátora je často velmi těžké popisovat osoby. Snadným způsobem, jak to překonat, je požádat ho, aby popsal fyzický vzhled dané osoby. Pokračování bude pravděpodobně obnášet i popis její povahy.
- Interviewing je jedna ze situací, kdy je negativní přístup účinnější než pozitivní. Ptejte se tedy na negativní aspekty situace. Např. když se ptáte na osobu, nezačínejte s jejím zveličováním: „Vím, že pan starosta byl velmi velkorysý a moudrý člověk. Připadal Vám také takový?“ Jen velmi málo narátorů bude odporovat takovému tvrzení, i když zmíněného starostu sami nepovažují za příjemnou osobu. Pružnější odpověď získáte, pokud začnete negativně. „Slyšela jsem, že navzdory svému renomé byl starosta poměrně dominantní osobou, co se týče jednání se svými zaměstnanci.“ Pokud narátor starostu obdivoval, přispěchá s vhodným příběhem, jenž má ilustrovat, do jaké míry se mýlíte. Pokud s ním nevyhází, vaše poznámka mu poskytla příležitost zaměřit se na některé starostovy horší charakterové vlastnosti.
- U každého důležitého životního okamžiku se pokuste zjistit, kde se narátor nacházel nebo jaká byla jeho role v tomto okamžiku, abyste dokázali posoudit věrohodnost informací, tedy zda jde o svědectví z první ruky či o zkušenosti jiných lidí. „Kde jste byl při bombardování?“ „Nemluvil jste později s lidmi, kteří přežili?“ „Nelišily se jejich výpovědi od článků v novinách?“ Ale nepřehánějte to, aby narátor nenabyl dojmu, že mu nevěříte.
- Nepouštějte se do debat, pokud se vám zdá výpověď nepravdivá. Namísto toho se zaměřte na získání co největšího množství informací, které badatelům umožní vytvořit pravděpodobnější rekonstrukce. Je možné, že je narátor upřímný a říká přesně to, co viděl. Walter Lord tuto situaci vysvětlil na příkladu žen, které přežily zkázu Titanicu: „Každá žena, se kterou jsem mluvil, uprchla z tonoucí lodě v posledním záchranném člunu. Později jsem však studoval rozmístění těchto člunů a dozvěděl jsem se, že byly umístěny na opačných koncích lodě, takže každá z nich skutečně byla na posledním člunu – protože žádný jiný neviděla.“
- Přesto se pokuste narátorovi s taktem naznačit, že existuje i jiná verze téhož příběhu. Začněte slovy „Slyšela jsem...“ nebo „Četla jsem...“ Ne kvůli tomu, abyste narátorův výklad zpochybňovali, ale spíše jako příležitost k uvedení dalších důkazů, jež zmíněnou verzi popřou, vysvětlí její vznik či zmírní již řečené. Toto vzájemné porovnávání opačných názorů se může ukázat jako velmi přínosné a jeho prostřednictvím můžeme získat důležité informace.
- Snažte se omezit situace „off the record“, tj. chvíle, kdy narátor při vyprávění zajímavého příběhu poprosí o vypnutí diktafonu. Spíše požádejte o svolení nahrát celý příběh a narátorovi pak nabídněte možnost vymazání dotyčné pasáže, pokud na tom bude stále trvat. Později ji

možná budete muset skutečně vymazat a narátor možná ani nebude ochoten za takových okolností příběh vyprávět. Pokud ovšem budete často na požádání vypínat magnetofon, narátor by to mohl vyžadovat čím dál častěji, až se nakonec ocitnete zcela bez rozhovoru. Informace získané mimo nahrávání mají totiž hodnotu pouze tehdy, pokud je vašim vědeckým zájmem sama zkoumaná osoba a „off the record“ představuje jediný způsob, jak získat informace. Nemají však žádnou cenu, pokud je sbíráte za účelem jejich zpracování dalšími badateli.

- Během interview nezapínejte ani nevypínejte diktafon. Je mnohem lepší obětovat trochu místa na nedůležitá témata než svou manipulací neustále svádět pozornost na nahrávací zařízení. Stejně tak se nedoporučují mikrofony s možností zapnutí a vypnutí. Pokud jej máte, je lepší ho zajistit na tlačítku „zapnuto“ než riskovat a zapomenout ho zapnout. Samozřejmě, diktafon je vhodné vypnout v případě nečekaného telefonátu či přerušení rozhovoru třetí osobou.
- Ve většině případů je lepší nahrávat v nepřítomnosti dalších osob. Někdy je možné nahrát dvě či tři osoby najednou, určitě by však bylo lepší, kdyby každá z nich mluvila zvlášť.
- Délka jednoho nahrávání by měla být přiměřená. Hodina a půl je pravděpodobně maximum. Neměli byste zatěžovat narátora ani sebe. Někteří narátoři sami poprosí o ukončení, někdy to za ně učiní jejich rodinní příslušníci. V jiných případech to musíte učinit vy – není neprofesionální přiznat únavu, nedostatek času či místa na nahrávacím médiu.
- Nezneužívejte interview, abyste se chlubili svými znalostmi, slovní zásobou, šarmem nebo dalšími schopnostmi. Dobrou vizitku si nedělají sami tazatelé, ale jejich rozhovory.

Pracovní list k objektové analýze

Na začátek práce nakresli na druhou stranu svého pracovního listu předmět nebo detail, který tě na předmětu zaujal.
Svůj předmět jsi nazval/a:

<p>Osobní vztah Proč sis vybral/a ke zkoumání zrovna tento předmět? Proč se ti předmět (ne)líbí?</p>	
<p>Historie Kdo, kdy a proč předmět vyrobil? Kdo jej vlastnil? Uveďte alespoň jednu vzpomínku, která se k předmětu váže.</p>	
<p>Fyzické vlastnosti Z čeho je předmět vyroben? Popište jeho tvar, velikost, váhu, vůni a zvuk.</p>	
<p>Konstrukce Jak byl předmět vyroben? Byly k jeho výrobě třeba nějaké speciální dovednosti nebo nástroje? Jaké?</p>	
<p>Funkce K čemu a jak předmět sloužil? Měl praktickou, nebo ozdobnou funkci?</p>	
<p>Design Plní předmět dobře svůj účel? Jak vypadají podobné předměty dnes? Jak se proměnila jejich podoba?</p>	
<p>Hodnota Jakou má předmět hodnotu? Jak ji získal? Kdo a proč by mohl mít k předmětu osobní vztah? Co by se stalo, kdyby byl předmět zničen?</p>	
<p>Pátráme Co bych se chtěl/a o předmětu ještě dozvědět?</p>	
<p>Celkové hodnocení Do jaké míry a v jakém směru se na základě pozorování a diskuse proměnil můj vztah k předmětu?</p>	

SUMMARY

Memory and project teaching in school history

The aim of this publication is to investigate and expound upon the ways in which memory and eyewitness accounts of the past can be incorporated into modern and contemporary history curriculum for elementary and secondary schools. The text of this publication came from a diverse group of historians and educators who collaborated in the project, “History in the 21st Century.”

The first chapter, entitled “Memory and History in Teaching,” introduces important theoretical concepts from the field of memory studies and shows how to implement them into pedagogical practice.

The second chapter, “Memories as Historical Evidence,” focuses on the nature of memory as a specific form of evidence to be used in history classes—the discussion explores the didactic potential of memory incorporation as an avenue for improving the critical thinking skills of students.

The third chapter, “Discussions with eyewitnesses, or the Oral History Method?” deals with the advantages and limits of eyewitness accounts and the use of oral history in pedagogy.

The fourth chapter, “Memory of Things and Sites: From Concrete to Historical Thinking,” maps the potentialities of individual student discoveries, which are based on object analyses of the past: photographs, postcards, family souvenirs; or local sites of memory, such as monuments or historic buildings.

Additionally, chapter four contains a summary of teachers’ experiences with organizing school exhibitions.

Chapter Five, entitled “Project Teaching in History Classes: An Opportunity to Design together,” analyzes the potential of project-based education and its ability to foster and enhance the independent (historical) exploration and knowledge of students, along with a discussion of the limits of project-based learning in every-day school schedules.

The final chapter of the book offers concrete examples of school projects, along with the experiences of nine teachers who put memory studies and the analysis of witness accounts into practice.

Místo pro poznámky:

Místo pro poznámky:

Místo pro poznámky:

Místo pro poznámky: